

ÚTMUTATÓ A FENNTARTHATÓ ÉS FEJLETT ÖRÖKSÉGVÉDELEMRŐL

Fiatalok és Örökség – Hagyomány és jövő a CBC régióban
HERINFUTUR

HUSRB/1903/33/0110

Tartalom

1. A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG DEFINÍCIÓI	3
3. AZ EURÓPAI UNIÓ SZEREPE ÉS INTÉZKEDÉSEI	8
4. HERINFUTUR PROJEKT ÉS A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG	13
5. ÚTMUTATÓ A HELYI ÖRÖKSÉG VÉDELMEHEZ	15
6. KERESZTAL MEGBESZÉLÉSEK SZAKÉRTŐI ÖSSZEFOGLALÓJA	17

1. A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG DEFINÍCIÓI

„A gazdag és sokszínű kulturális örökségünkben rejlő rendkívüli erő segítheti nemzetünk építését”
/Nelson Mandela/

A kulturális örökségnek több definíciója is létezik, de talán a legátfogóbb és legkonkrétabb az, amely a kulturális örökséget a múltból örökölt erőforrás halmazának tekinti, amelyek az emberek a tulajdonjogtól függetlenül felismernek, mint a folyamatosan változó értékek, hiedelmek tükröződését és kifejezését. Ez magában foglalja a környezet minden aspektusát, amelyeket az ember és a tér időbeli kölcsönhatása hoz létre. A kulturális örökség magában foglalja a múltból örökölt emberi kreativitás alkotásait, amelyek történelmi, művészeti, esztétikai, régészeti, antropológiai, tudományos vagy technikai jelentőségükből adódóan, függetlenül attól, hogy kinek a birtokában vannak, tükrözik és kifejezik az egyetemes értékeket, identitásokat, szokásokat és hagyományokat, amelyeket az előző generációk bízta ránk és adtak tovább, és melyeket meg kell őrizni, ápolni és védeni a jövő generáció számára. /HERINFUTUR projekt, szerbiai Workshop, Műhelymunka/

A Kulturális örökség és a fenntartható fejlődés szorosan kapcsolódik egymáshoz. A Római Klub 1974. évi nyilatkozata alapján “A történelem nem egyéb, mint az egyes nemzedékek egymásutánja, melyek mindegyike kiaknázza azokat az anyagokat, tőkéket, termelőerőket, amelyeket valamennyi elődje reá hagyományozott. Tehát, egyfelől a ráhagyott tevékenységet folytatja egészen megváltozott körülmények között, másfelől pedig egészen megváltozott tevékenységgel a régi körülményeket módosítja.” A nemzedékek egymástól kapják, s egymásnak adják tovább – mintegy örökölni – a Földet és javait, s felelősségük van abban, hogy milyen állapotban hagyják utódaikra.

Összességében elmondható, hogy a kulturális örökség egy közjó, amely a korábbi generációk hagyatékaként maradt fent az újonnan érkezők számára. A kulturális örökség a kulturális és kreatív kifejezésmódok gazdag és sokszínű mozaikja. Ezt a korábbi nemzedékek hagyták ránk, és a jövő generációja számára is örökségül szolgál majd. Magában foglal természetet, ember által épített helyszíneket és régészeti lelőhelyeket, múzeumokat, műemlékeket, műalkotásokat, történelmi városokat, irodalmi, zenei és audiovizuális alkotásokat, valamint a polgárok ismereteit, gyakorlatait és hagyományait. A kulturális örökség gazdagítja a polgárok életét, a kulturális és kreatív ágazatok hajtóerejeként működik, és szerepet játszik a társadalmi tőke megerősítésében és megerősítésében. Emellett a gazdasági növekedés, a foglalkoztatás és a társadalmi kohézió szempontjából is fontos erőforrás, amely lehetőséget kínál a városi és vidéki területek fellendítésére, valamint a fenntartható turizmus előmozdítására.

2. JOGSZABÁLYI HÁTTÉR

Az ismertetett definíciók, elméletek, gondolatok megtalálhatóak a különböző jogszabályok és EU ajánlások között is.

- 2006. évi XXXVIII. törvény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló, Párizsban, 2003. év október hó 17. napján elfogadott UNESCO Egyezmény kihirdetéséről

Az Országgyűlés e törvénnyel felhatalmazást ad a szellemi örökség megőrzéséről szóló, Párizsban, 2003. év október hó 17. napján elfogadott UNESCO Egyezmény kötelező hatályának elismerésére.

- 1985. évi 21. törvényerejű rendelet a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló, az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete Általános Konferenciájának ülészakán Párizsban, 1972. november 16-án elfogadott egyezmény kihirdetéséről

Magyarországon a kulturális örökségek és a nemzeti értékek védelmét többek között az alábbi jogszabályok segítik.

- 2012. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről szóló törvény 4. §-a alapján:

„A kulturális örökség a nemzet egészének közös szellemi értékeit hordozza, ezért megóvása mindenkinek kötelessége. Tilos a kulturális örökség elemeinek veszélyeztetése, megrongálása, megsemmisítése, meghamisítása, hamisítása.

A kulturális örökség elemeit tudományos módszerekkel kell felkutatni, számba venni, értékelni, az utókor számára megőrizni és hozzáférhetővé tenni.

A kulturális örökség védelme közérdek, megvalósítása közreműködési jogosultságot és együttműködési kötelezettséget jelent az állami és önkormányzati szervek, a nemzeti szervezettek, a vallási közösségek, a civil és gazdálkodó szervezetek, valamint az állampolgárok számára.

A nemzetközi együttműködésben a nemzetközi szerződésekkel összhangban érvényesíteni kell a határokon túli magyar vonatkozású kulturális örökség, és a más nemzetek hazánkban található kulturális örökségének védelmét.”

- 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról alapján:

A magyar nemzeti értékek, köztük a hungarikumok megőrzendő és egyedülálló értékek; az összetartozás, az egység és a nemzeti tudat erősítése érdekében nemzetünk értékeit össze kell gyűjteni, dokumentálni, az értékvédelem alapjául szolgáló dokumentációt a szigorú nyilvántartás és kutathatóság szabályai szerint meg kell őrizni, az értékeket pedig ápolni, védelmezni és támogatni kell;

örökségünket, a magyar kultúra évezredek értékeit, a magyarság szellemi és anyagi alkotásait, ember alkotta és természet adta értékeit átfogó értéktárban kell összesíteni; a nemzeti értékeink védelme hozzájárul a nemzeti azonosság-tudat kialakulásához és megszilárdításához;

nemzeti értékeink széles körű hazai és külföldi bemutatása, megismertetése nyelvi, szellemi, kulturális, gazdasági teljesítményünk, természeti és épített értékeink elismertetése, valamint a nemzeti arculat erősítése egyaránt kiemelkedő jelentőségű." (...)

„A nemzeti értékek tárházát gazdagítják a magyarországi együtt élő népek, az államalkotó tényezőként elismert nemzetiségek és az országhatáron túli, valamint szerte a világban élő, magukat magyarnak valló egyének, közösségek értékei.”

Szerb jogszabályi háttér

- A kulturális örökségről szóló törvény (SZK Hivatalos Közlönye, 71/94, 52/2011- egyéb törvények, 99/201-egyéb törvény, 6/2020–egyéb törvény és 35/2021 – egyéb törvény):

Ez a törvény szabályozza a kulturális javak védelmének és felhasználásának rendszerét és meghatározza annak feltételeit a kulturális javak védelmét szolgáló tevékenység végzéséhez. E törvény szerint a kulturális javak a dolgok és közérdekű, különleges védelmet élvező anyagi és szellemi kultúra alkotásai. Kulturális javak, fizikai, művészeti, kulturális és történelmi sajátosságoktól függően, a következők: kulturális emlékek, térbeli kulturális és történelmi egységek, régészeti lelőhelyek és nevezetes helyek - ingatlan kulturális javak; művészeti és történelmi alkotások, archívumok, filmek és régi és ritka könyvek - ingó kulturális javak. A törvény a kulturális javakat fontosságuk szerinti kategóriákba sorolja: kulturális javak, nagy jelentőségű kulturális javak és különleges jelentőségű kulturális javak.

E törvény kimondja, hogy a kulturális javak védelmét és felhasználását a kulturális javak védelmével kapcsolatos tevékenység, a közigazgatási intézkedések és az e törvényben előírt egyéb intézkedések, valamint az e törvény alapján meghatározott intézkedések végzésével valósítják meg.

Az ingatlan kulturális javak és védett környezetük, azaz az előzetes védelemben részesülő javak védelme is a területrendezési és -rendezési, létesítményépítési és környezetvédelmi előírások alapján történik.

- Törvény a kulturális örökségről ("SZK. Hivatalos Közlönye", 129/2021 szám):

Ez a törvény szabályozza a kulturális örökség védelmének és megőrzésének rendszerét. E törvény célja a kulturális örökség feltárása, gyűjtése, kutatása, dokumentálása, tanulmányozása, értékelése, védelme, megőrzése, bemutatása, értelmezése, felhasználása és kezelése révén a kulturális örökség védelmének és megőrzésének jogilag szabályozott és szervezett rendszere. A kulturális örökség a múltból örökölt, tárgyi és szellemi erőforrások

halmaza, amelyet folyamatosan fejlődő értékek, hiedelmek, ismeretek és hagyományok tükröként és kifejeződéseként ismernek el, és amelyet az ember és a tér időbeli kölcsönhatása hozott létre. A kulturális örökség lehet tárgyi kulturális örökség és szellemi kulturális örökség;

1. A tárgyi kulturális örökség a kulturális örökség része, amely ingatlan kulturális örökségből és ingó kulturális örökségből áll;

1.1 Az ingatlan kulturális örökség a tárgyi kulturális örökség azon része, amely olyan ingatlanokból, csoportjaikból, részekből vagy maradványokból áll, amelyek birtoklása feltételezhető, vagy amelyekről az értékelési eljárás a törvénynek megfelelően megállapított kulturális, társadalmi, történelmi, régészeti, etnológiai, antropológiai, műszaki és ipari, művészeti, művészi-mesterségi, építészeti, építési és építési-konstruktív, térbeli (városi vagy vidéki) és tudományos értéke, valamint az eredeti értéke, egyedisége, vagy régisége;

1.2. Az ingó kulturális örökség a tárgyi kulturális örökség azon része, amely olyan ingó tárgyakból, azok csoportjaiból, részeiből vagy maradványaiból áll, amelyekről feltételezhető, hogy rendelkeznek vagy amelyekről a jogszabálynak megfelelő értékelési eljárás megállapította, hogy kulturális, társadalmi, történelmi, régészeti, etnológiai, antropológiai, műszaki és ipari érték, művészi, művészi-mesterségi, tudományos és értéke az eredeti, egyedi vagy antik. Az ingó kulturális örökség típusai szerint múzeumi anyagból, levéltári anyagból, régi és ritka könyvtári anyagból, valamint film- és egyéb audiovizuális anyagból áll;

2. A szellemi kulturális örökség olyan gyakorlatot, ábrázolást, kifejezést, tudást, készségeket, valamint a hozzájuk kapcsolódó eszközöket, tárgyakat, műtárgyakat és kulturális tereket jelent, amelyeket a közösségek, csoportok, esetenként egyének kulturális örökségük részeként ismernek el. Nemzedékről nemzedékre öröklődik, a közösségek és csoportok a környezettől, a természettől és a történelemmel való interakcióiktól függően újrat teremtik, identitásérzetet és folytonosságot adva számukra. Ily módon elősegítik a kulturális sokszínűség és az emberi kreativitás tiszteletben tartását;

E törvény meghatározza, hogy a kulturális javak védelmét és felhasználását a kulturális javak védelmére irányuló tevékenység, a közigazgatási intézkedések és az e törvényben előírt egyéb intézkedések, valamint az e törvény alapján meghatározott intézkedések végzésével valósítják meg, és meghatározza, hogy az ingatlan védelme kulturális javak és védett környezetük, azaz olyan javakat biztosít, amelyek a területrendezési és -rendezési, létesítményépítési és környezetvédelmi előírások alapján előzetes védelmet élveznek.

A Szerb Köztársaságban a kulturális javak védelmét és bemutatását szabályozó ernyőtörvények a következők:

- Kulturális Örökségről szóló törvény ("SZK Hivatalos Közlönye", 71/94, 52/2011 - egyéb törvények, 99/2011 - egyéb törvény, 6. (2020 - egyéb törvény és 35/2021 - egyéb törvény)

Múzeumi tevékenységről szóló törvény ("SZK Hivatalos Közlönye", 2021. április 8-i 35. szám, 2021. október 8-i 96. szám), a kapcsolódó szabályzatokkal.

- A múzeumi tevékenység a Nemzetközi Múzeumok Tanácsa (ICOM) Statútumában és az ICOM Szakmai Etikai Kódexében elismert, nemzetközileg elfogadott dokumentumok és szakmai normák, valamint a ratifikált nemzetközi egyezmények szerint történik.
- A kulturális javak jelentőségét a Büntető Törvénykönyv is elismeri ("SZK Hivatalos Közlönye", 85/2005, 88/2005 - módosított, 107/2005 - módosított, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 és 35/2019), súlyosabb bűncselekményi formák és szigorúbb büntetések előírásával, amelyek tárgya a különös védelmet élvező, közérdekű tárgyi és szellemi kultúra tárgyai és alkotásai. A bűnügyi bánásmód számos védelmi létesítményre összpontosul, kezdve a tulajdontól a közrenden és békén át, a legális forgalomtól az emberiségig és a nemzetközi jog által védett egyéb javakig. Ez a kulturális javak fontosságának tudatosítását, valamint a bűnügyi elnyomás erősítésére, valamint a kulturális javak elkobzásának, megrongálásának vagy illegális kereskedelmének minden formájának visszaszorítására irányuló tendenciát jelzi.

3. AZ EURÓPAI UNIÓ SZEREPE ÉS INTÉZKEDÉSEI

A kulturális örökség védelmére irányuló politikák elsősorban a tagállamok, valamint a regionális és helyi hatóságok felelősségi körébe tartoznak, az EU elkötelezett amellett, hogy számos szakpolitikán és programon keresztül megőrizze és gazdagítsa Európa kulturális örökségét.¹

Forrás: <https://culture.ec.europa.eu/>

Európa kulturális örökségének támogatásáról számos uniós szakpolitika, program és finanszírozási forma gondoskodik. Ezek közül kiemelendő a Kreatív Európa program.

Unió szinten az egyik legfontosabb eszköz a kulturális örökségért való fellépés európai kerete (2018), amely a kulturális örökséghez kötődő tevékenységek európai szintű közös kialakítását tükrözi. A keret négy alapelvet és öt főbb, további intézkedéseket igénylő területet határoz meg az európai kulturális örökség esetében:²

Alapelvek

- Átfogó megközelítés
- Általános érvényesítés és integrált megközelítés
- Tényekkel alátámasztott szakpolitikai döntéshozatal
- Több érdekelt felet érintő együttműködés

¹ Forrás: <https://culture.ec.europa.eu/>

² Forrás: <https://culture.ec.europa.eu/>

5 olyan terület, amely további intézkedéseket igényel:

- Befogadó Európa: részvétel és hozzáférés mindenki számára
- Fenntartható Európa: intelligens megoldások a koherens és fenntartható jövő érdekében
- Ellenállóképes Európa: a veszélyeztetett örökség védelme
- Innovatív Európa: a tudás és a kutatás mozgósítása
- Erősebb globális partnerség: a nemzetközi együttműködés erősítése

Az EU INTERREG projektjei keretében, a kulturális örökségek hasznosításával kapcsolatosan, az alábbi ajánlások készültek:

- A lakosság bevonása a kulturális örökségek hasznosításába
- Kulturális örökségmenedzsment és stratégia a kulturális és kreatív ipari vállalkozásokon keresztül

Az EU INTERREG projektek ajánlásait az alábbiak szerint lehet összefoglalni: A kulturális örökségvédelem, összefonódva a környezeti és a társadalmi fenntarthatósággal, nagyon aktuális kérdés a különböző intézmények irányelveiben, mind európai mind globális szinten. A helyi innovatív és kreatív közösségeknek adott, konkrét adaptálható modellekkel történő tudástranszfer a kulturális és történelmi örökség hasznosítása és revitalizációja, és az örökségi értékek újbóli felfedezésén kívül a turisztikai és gazdasági értékek növeléséhez is hozzájárul.

A kulturális örökségek hasznosításának motorja az innováció és kreativitás. Ennek érdekében nyitás az innovatív és kreatív vállalkozások, továbbá az új munkaformák felé. Lehetővé kell tenni egy közösség újra aktiválását, munkahelyek teremtését, kulturális kezdeményezések létrehozását, mely alkalmat teremt az értékteremtésnek és a hatékony idő felhasználásnak. Fontos olyan stratégiák és eszközök felderítése, amelyek elő segítik a lakosság, az érdekelt innovatív szereplők bevonását a kulturális örökség újbóli felhasználásának, átalakításának, újjáélesztésének és értékteremtésének folyamatába.

Az új generáció (az újonnan érkezők) az iskolák és az élménypedagógia útján tudják a „hagyatékot” megismerni. Az Eurobarométer kulturális örökséget vizsgáló különleges felmérése szerint a megkérdezett európai polgárok közül tízből kilenc szeretné, hogy a kulturális örökség részét képezze az iskolai tananyagnak. Az iskolák és a pedagógusok kulcsfontosságú szerepet játszanak abban, hogy ez megvalósuljon.

Az Európai Unió a kulturális örökségek megismerésének elősegítése érdekében tankönyvet készített.

Az Európai Unió Kulturális örökség politikája magában foglalja a kézzelfogható (kastélyok, múzeumok, műalkotások), megfoghatatlan (dalok, hagyományok stb.), digitális (digitálisan született és digitalizált) örökség-kategóriákat.

Az Európai Unió feladata, hogy segítse és kiegészítse a tagállamok fellépéseit Európa kulturális

örökségének megőrzése és előmozdítása terén. Az Európai Bizottság számos vonatkozó szakpolitikát és programot dolgozott ki e célból, ezenkívül támogatja és előmozdítja a tagállamok és az érdekelt felek közötti szakpolitikai együttműködést a kulturális örökséggel kapcsolatban.

A Kulturális örökség EU-s finanszírozási lehetőségei

- **Kreatív Európa**, mely a kulturális és kreatív ágazatok uniós finanszírozásának fő forrása:
Kultúra alprogram: Az európai szintű művészeti és kulturális együttműködést előmozdító és erősítő kezdeményezések
Média alprogram: Az európai audiovizuális ágazat versenyképességét, innovációját és fenntarthatóságát ösztönző intézkedések
Átfogó alprogram: Itt olyan audiovizuális és kulturális tevékenységeket támogatnak, amelyek erősen innovatívak és együttműködésekre épülnek.
- **Erasmus+**: Az Erasmus+ program a mobilitási projektekre és a virtuális cserékre, a szervezeti együttműködésre és partnerségekre, valamint az európai uniós szintű szakpolitikai együttműködés támogatására összpontosít. A program nyitott az EU-tagállamok, a programhoz társult harmadik országok és más partnerországok magánszemélyei és szervezetei számára.
- **Horizont Európa**, a Horizon 2020 folytatása. Egy átfogó program, amelyben számos ágazat innovatív kezdeményezéseit támogatják, ugyanakkor kiterjed az európai kulturális örökség védelmének, fejlesztésének, megőrzésének és hatékonyabb helyreállításának javítására is.
- **Polgárok, egyenlőség, jogok és értékek (CERV)**: A CERV program hozzájárul ahhoz, hogy a polgárok megértsék az Európai Uniót, annak történelmét és sokszínűségét. Arra is ösztönzi az embereket, hogy vegyenek részt az uniós szintű demokratikus folyamatokban. A program fontos része az emlékezésre fókuszál: a múlt emlékeinek életben tartása, hogy képesek legyünk tanulni a múltból, és erre az élményre építve egy szebb jövő érdekében. A kulturális örökség fontos szerepet játszik ebben az erőfeszítésben. A CERV keretében finanszírozott projektek egyik példája a testvérvárosi projektek. Ezek magukban foglalják a kulturális örökséggel kapcsolatos tevékenységeket, valamint a polgári részvétel és szerepvállalás uniós szintű előmozdítását.
- **Kohéziós Alap és az Európai Regionális Fejlesztési Alap**: A Kohéziós Alap, az Európai Regionális Fejlesztési Alap – és ezen belül az Interreg Europe – az EU regionális fejlesztésének fő finanszírozási forrása.

Kulturális örökség más szakpolitikákban

A kulturális örökségre vonatkozó európai cselekvési keret azt javasolja, hogy a kulturális örökséggel a kultúrán túlmenően sok más uniós politikán keresztül is foglalkozzanak, mint például:

- fenntarthatóság
- katasztrófakockázat-kezelés
- védelem a tiltott kereskedelem ellen
- természetvédelem és természetvédelem
- idegenforgalom
- regionális politika
- kutatás és innováció
- digitális politikák
- oktatás
- nemzetközi dimenziók

A Kulturális örökség főbb szereplői

- Európai Parlament; Európai Unió Tanácsa; Régiók Bizottsága - Mindegyik EU-s hatalmi struktúrájának megvan a maga kulturális örökségi szabályozása, politikája.
- Európai Gazdasági és Szociális Bizottság: véleményeket, tájékoztató jelentéseket ad ki, valamint kezdeményezéseket, eseményeket szervez.

Európai Örökség Díjak

A European Heritage Awards/Europa Nostra Awards figyelemre méltó projektekre, kezdeményezésekre és személyiségekre helyezi a reflektorfényt a kulturális örökség területén. A díjak célja a kulturális örökség megőrzésének legjobb gyakorlatainak azonosítása és népszerűsítése. A díjak lehetővé teszik a tapasztalatok és információk cseréjét és átadását határokon és közösségeken át Európában és azon túl. Segítenek megmutatni a kulturális örökség értékét Európa kultúrája, gazdasága, társadalma és környezete számára

Az EU Kulturális Örökség Díja 5 fő kategóriában ismeri el a kulturális örökség területén elért eredményeket Európa-szerte:

- Konzerválás és adaptív újrahasználat
- Kutatás
- Oktatás, képzés és készségek
- A polgárok elköteleződése és figyelemfelkeltés
- Örökség bajnokai

Nagydíj: A díjazottak közül legfeljebb 5 fő kaphat Grand Prix-t 5 átfogó tematikus területen. Ezek a területek azt tükrözik, hogy a kulturális örökség általánosabban hogyan járul hozzá a legfontosabb

európai szintű prioritásokhoz. Minden Grand Prix nyertes 10 000 € pénzdíjat kap:

- Innováció
- Digitális átalakítás
- Klímapolitika és fenntarthatóság
- Társadalmi kohézió és jólét
- Nemzetközi kapcsolatok

Közönségdíj: Emellett felkérjük a közönséget, hogy online szavazzon kedvenc projektjére vagy kezdeményezésére a Public Choice Award díjazottjai között, amely szintén 10 000 eurót kap.

4. HERINFUTUR PROJEKT ÉS A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG

A kulturális örökség egy közjó, amely korábbi generációk hagyatékaként maradt fent az újonnan érkezők számára, nélkülözhetetlen tényező az identitás kialakulásában.

A különböző nemzetközi és hazai jogszabályok alapján a közjó megismerése és fejlesztése mindannyiunk jogosultsága és kötelessége. A kulturális örökségek fenntartható fejlesztésének elengedhetetlen feltétele az új generáció, azaz a fiatalok bevonása az örökségek megismerésébe és fejlesztésébe.

Az ismertetett módszerek, ajánlások rendkívül sokrétűek és színesek. Ennek segítségével az egyes nemzetek a nemzeti sajátosságaik figyelembevételével megfelelő modellt tudunk összeállítani a fiatalok bevonására a kulturális örökségek megismerésébe és fejlesztésébe.

Magyarországon a kulturális örökség védelméről szóló 2012.évi LXIV törvény 5.§ (1) pontja az alábbiakat tartalmazza: „A nemzetközi együttműködésben a nemzetközi szerződésekkel összhangban érvényesíteni kell a határon túli magyar vonatkozású kulturális örökség, és a más nemzetek hazánkban található kulturális örökségének védelmét.”

A HERINFUTUR projekt is ezeket a célokat fogalmazta meg: a szerb és magyar önkormányzatok, kormányzati szervek, tanintézmények, civil és nonprofit szervezetek, vállalkozások és a lakosság, ezen belül különösen a fiatalság együttműködésének elősegítése a közös jövőért.

Az együttműködés rendkívül sikeres volt: a fiatalok bevonásával segítette egy modell értékű együttműködés kialakítását és útmutató elkészítését a fenntartható örökségek megismeréséhez, védelméhez, állagmegóváshoz, restaurálásához és hasznosításához és a közös jövő építéséhez.

A modell megfelelő adaptálásával hasznosítható külön - külön szerb, magyar és/vagy közösen pl. határokon átnyúló „közös jövő” építésére.

A projekt keretében egyetemista hallgatók innovatív és sikeres prezentációt készítettek az örökségek turisztikai célú hasznosításáról és a közös jövő építéséről: Határtalan kulturális utazás a Tiszán keresztül” A középiskolás fiatalok a szerb és a magyar oldali workshop-ok alkalmával az örökségekkel kapcsolatos, különféle élménypedagógia foglalkozásokon vettek részt. Bemutathatták alkotó és kreatív képességeiket.

Prezentáció keretében bemutatásra került, hogy az élménypedagógia a legfiatalabb korosztály - az általános iskolások részére - hatásos módszer az innovatív és alkotó készségeinek fejlesztésére, de akár a középiskolások és egyetemisták körében is alkalmazható.

A study tour alkalmával a fiatalok a szelídturizmus keretében bővíthették a természeti és történelmi örökségekkel kapcsolatos ismereteiket.

A Csongrád-Csanád Megyei Önkormányzat prezentáció keretében bemutatta az általa üzemeltetett értéktárat. Az értéktár új innovatív módszer. Segítségével a lakosság a vállalkozók és a települések új innovatív módszerekkel vonhatók be a kulturális örökségek és értékek azonosításába és hasznosításába. Az önkormányzat az így kapott információkat egyúttal hasznosítja pl. a terület és településfejlesztési stratégiák kidolgozásában is. Ezzel a módszerrel társadalmi egyeztetés után, pályázatokon keresztül pénzügyi források vonhatóak be az örökségek innovatív fejlesztésébe.

A vállalkozók magas szintű prezentációk keretében mutatták be a különböző építészeti stílusokat és a már megvalósult projekteket az épített örökségek védelme, állagmegóvása és az innovatív hasznosításával kapcsolatban.

Bemutatásra került egy új innovatív vállalkozási típus, a társadalmi célú vállalkozás. Ismertette lett a társadalmi célú vállalkozások szerepe, az örökségek hasznosítása területén.

5. ÚTMUTATÓ A HELYI ÖRÖKSÉG VÉDELMEHEZ

A modell kidolgozásánál hasznosítva lettek az EU ajánlásai és a nemzeti jogszabályi környezet, a HERINFUTUR projekt kerekasztal beszélgetéseinek elhangzott előadások, prezentációk és hozzászólások, továbbá a workshop-ok alkalmával szerzett tapasztalatok.

A projektben kialakított modell alapján a kulturális örökségek fenntartható védelmével kapcsolatos helyi útmutató ajánlásai és a vonatkozó törvények az alábbiak:

1. A Kulturális örökségeket és nemzeti értékeket azonosítani és nyilvántartásba kell venni. Ennek módszerét 2012. évi XXX tv. tartalmazza. A módszert a gyakorlatban a Csongrád-Csanád Megyei Önkormányzat munkatársai mutatták be. A Csongrád-Csanád Megyei Közgyűlés a nemzeti örökség megőrzése, a nemzeti azonosság-tudat erősítése érdekében – a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvényben és a végrehajtására megjelent 114/2013. (IV.16.) Korm. rendeletben foglalt feladatai ellátása érdekében – 39/2013. (VI.7.) Kgy. határozatával döntött a Csongrád-Csanád Megyei Értéktár felállításáról. A megyei nemzeti értékek azonosításával, a megyei értéktár összeállításával, kezelésével, továbbításával kapcsolatos feladatokat a Közgyűlés által egyidejűleg létrehozott Csongrád-Csanád Megyei Értéktár Bizottság látja el.
2. A 2011. évi CLXXXIX. törvény 13.§ 7.pontja alapján a kulturális örökség helyi védelme az Önkormányzatok feladata. A tapasztalatokból és az ajánlásokból az a következtetés vonható le, hogy a kulturális örökségek védelme, fenntartható fejlesztése, hasznosítása komplexen, együtt a fiatalok bevonásával és versenyképes (hasznosítható) oktatásával, a gazdasági és természeti örökség fejlesztésével összefonódva, továbbá a környezeti értékeket is figyelembe véve lehet eredményes. Az Önkormányzatoknak a kulturális örökségek védelmébe lehetőségük van bevonni az abban érdekeltet, pl. lakosság, vállalkozók, iskolák stb. vagy egyéb szervezeteket.
3. A kulturális örökség védelmének egyik eszköze a kulturális örökségek fenntartható hasznosítása. A hasznosításhoz innováció, kreativitás és pénzügyi forrás szükséges. Ennek a jogszabályi feltételét biztosítja az 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről. A törvény 3.§. (2). d. pontja tartalmazza az innovációk térségi terjedésének elősegítését is. Az innovatív ötletek megvalósításához és a területfejlesztési tervekbe történő adaptálásához az önkormányzat vagy az általa megbízott vállalkozások tanácsot adnak. Az elfogadott ötletek és tervek megvalósítása és finanszírozása pályázatok útján történik. A törvény 1.§ (2) alapján – a HERINFUTUR projekt kivitelezéséhez hasonlóan - az önkormányzatok a végrehajtásba bevonhatnak közreműködőket is.
4. A fiatalok innovációs készségfejlesztésének, tehetség gondozásának eszközei az élménypedagógia és a turizmus. Ezekben belül a kiemelt jelentősége van a szelídturizmusnak. A szelídturizmus küldetése: tanítani akar, közösséget épít, környezettudatosságra tanít. Az értéktár hasznosítható az élménypedagógia és a turizmus céljára is. A fiatalok értéktári munkába történő bevonásával az

innovációs készségük fejlesztése mellett, további betekintést kaphatnak az örökségvédelembe is.

5. A kulturális örökségekre vonatkozó különböző definíciókból, ajánlásokból és tapasztalatokból az a következtetés vonható le, hogy a fiatalok (Az újonnan érkező generáció) bevonása nélkül nem létezik fenntartható örökségvédelem. Az élménypedagógiát és a szelídturizmust - mint a kulturális örökségek fiatalok általi megismerésének hatékony eszközét - az iskolák bevonásával fejleszteni és intézményesíteni kell.

6. Az örökségvédelemmel és az élménypedagógiával kapcsolatos innováció térségi elterjesztésébe, valamint a fenntartható kivitelezésébe és finanszírozásába társadalmi célú vállalkozások bevonása kiemelt. A társadalmi célú tevékenységek kivitelezésében és finanszírozásában történő közreműködés. A társadalmi célú vállalkozásokat a kormányzat erre szakosodott szerve (OFA. Nonprofit Kft., IFKA Nonprofit Kft.) többek között erre képezte ki. A kerekasztal beszélgetésen résztvevő OFA Kft. erről prezentációt tartott.

7. Biztosítani kell, hogy a kulturális örökségek megismeréséhez és fejlesztéséhez létrehozott modell mindenki számára megismerhető legyen és minden érdekelt fél csatlakozni tudjon hozzá. Ennek megvalósítása érdekében egy, a határokon átnyúló speciális tudáshálózat létrehozása lehet a cél.

A modell fejlesztésével, adaptálásával a kulturális örökségek védhetőek, fejleszthetőek.

A kulturális örökségek fenntartható védelme és hasznosítása egyben hatékony gazdaságfejlesztő és pl. otthonteremtési eszköz lehet. Bizonyos vállalkozói réteget mobilizálhat, tőkét és erőforrásokat közvetítve a kulturális örökségek fenntartható hasznosításában. Útmutató a fiatalok bevonására, a regionális épített örökségek nemzetközi hasznosításába.

Régióinkban az egyik legnagyobb és legrégebben épített örökség a közlekedés (vasúti, közút, vízi). Ezen a területen a szerb-magyar régióinkban, EU források és külföldi tőke bevonásával jelentős fejlesztések történtek és történnek.

A fejlesztések eredményeként a határmenti régió vasúti-közúti-vízi csomópont, amely nemzetközileg is versenyképes környezetbarát logisztikai szolgáltatást tudna biztosítani. A szolgáltatások kialakításához informatikai és logisztikai kompetenciák, továbbá nyelvtudás szükséges. Ezen készségek a fiatalokhoz közel állnak.

A fiatalok bevonása a szolgáltatások innovatív térségi, gazdaságfejlesztési hasznosításába, azaz a határmenti fenntartható közös jövő építésébe, a döntéshozók kiemelt feladata és lehetősége.

6. KEREKASZTAL MEGBESZÉLÉSEK SZAKÉRTŐI ÖSSZEFOGLALÓJA³

A környezeti örökség védelme iránt elkötelezettek újabb és újabb kihívások elé állítják a változó idők. Az államszocializmus időszakában az eltörölni vágyott múlt emlékeit eleve negatív módon ítélte meg a hivatalos ideológia, esetenként történeti településrészek egészét törölte el a föld színéről a „fejlődés”.

Napjainkban egészen más, de nem kevésbé kártékony veszélyek leselkednek az örökségre. A korunk városaira, falvaira jellemző rendkívül kedvezőtlen építészeti és esztétikai tendenciák erőteljesen és sok esetben visszafordíthatatlanul nyomják rá bélyegüket a települések arculatára. Míg korábban az el nem dózerolt történeti beépítések lepusztulása volt jellemző, ma a megmaradtak teljes átépítése dominál. Ez utóbbi tendencia viszont legtöbbször az emlékek teljes pusztulását jelenti, hiszen a korábban tapasztalható általános állagromlás, elvben nem – vagy jóval lassabban fenyegetett a teljes megsemmisüléssel, mint a bontás és átépítés. A védelemre még érdemes történeti épületek emlékek száma tehát rendkívüli módon fogyatkozik. A folyamat következményeként országszerte szaporodnak az építészeti világukban, minőségükben igen heterogén átépített házak, és ezzel a diszharmonikus utcaképek.

Az értékes épített örökség hivatalos védelmének különböző szintjeit különböztetik meg a jogszabályok, melyek „hatékonysága” természetesen eltérő. Az országos régészeti, műemléki védettség elvben a legerősebb, a helyi védelem hatásossága már sokkal inkább múlik a helyi védelmi rendeleteket megalkotó önkormányzatok elkötelezettségétől, míg a nem védett örökség sorsa a tulajdonosok belátásán áll vagy bukik.

Az alábbiakban az örökség megóvásának legjellemzőbb buktatóit, a megőrzés ellenében ható erőket, körülményeket ismertetésére kerül sor elsősorban az örökségvédelem terén szerzett tapasztalatok alapján.

A régészeti örökség

- A régészeti területek esetében a lelőhelyek területének mindennemű műszaki igénybevétele (építési, infrastruktúrafejlesztési tevékenység) a lelőhelyek pusztulásával járhat, de legalábbis körülményessé válik a régészeti emlékekhez való hozzáférés. (Éppen ezért a szóban forgó területek tényleges igénybevétele előtt megelőző feltárások elvégzése lehet szükséges.)
- Külterületen leginkább a mezőgazdasági munkálatok, az átlagosnál mélyebb szántás, különösen pedig az altalajlazítás és az alagcsövezés eredményezik a lelőhelyek rongálását. Különös odafigyelést érdemelnek a kunhalmok, kurgánok, földművek, amelyek jelentős

³ Forrás: Pap Ádám okl. építész

hányadát tüntette el, vagy tette felismerhetetlenné az elmúlt száz év intenzív mezőgazdasági tevékenysége.

- Napjaink egyre jelentősebbé váló problémája a lelőhelyek kifosztása, az illegális fémkereső tevékenység, mely a szükséges eszközök elérhetővé válásával és az illegális nemzetközi kereskedelmi hálók terjeszkedésével egyre komolyabb gondot okoz.

Épített örökség

A régió országosan nem védett épített emlékeinek sorsát nyomon követve nem túl szívderítő kép tárul elénk. Úgy tűnik, hogy a korábban hozott helyi védelmi rendeletek előírásai gyakorlatilag sem megállítani, sem lassítani nem tudják az örökség pusztulását. Az önkormányzatok nem tudják, nem merik, vagy nem is akarják felvállalni a helyi jelentőségű kulturális örökség megmentésével esetleg párosuló konfliktusokat, amelyek a köz- és magánérdek összeütközéséből származnak. A (helyi) védelem sikertelenségének okai sokrétűek:

- Mindenekelőtt: az önkormányzatok nem képeznek pénzügyi alapot az örökség megóvásának legalább minimális, akár jelképes pénzüsszeggel történő támogatására.
- Az utóbbi évek lakástámogatási, hitelezési, finanszírozási rendszere éppen nem kedvez az örökségvédelemnek. Amíg sokkal jobban megéri új épületet emelni a régi felújítása, korszerűsítése helyett, a helyi – országosan nem védett – épített örökség napjai meg vannak számlálva. (Érdemes itt megjegyezni, hogy több „nyugati” országban a történeti épületállomány megújítását az állam adókedvezményekkel honorálja)
- A helyi építési szabályzatok övezeti előírásai sokszor lehetővé teszik, hogy a meglévő értékes épület telkére sokszorta nagyobb volumen épüljön, emiatt a spekuláció áldozatává válik az örökség.
- A tulajdonosok nem ismerik fel az értékeket. Ez különösen az Alföldön jelentős probléma, ahol erősen tartja magát az a – sokszor „hivatalos helyekről” is hangoztatott – vélekedés, hogy a táj értékes örökségi elemekben szegény, holott pl. a magyar mezővárosi kultúra emlékei, amellyel a magyarság szinte egyedüliként járult hozzá az urbanisztika egyetemes történetéhez, mind az alföldi területeken találhatóak.
- A fenti kérdéssel összefüggő probléma, hogy a még fennmaradt, nem átalakított emlékek tulajdonosai, használói legtöbbször idősek, illetve a leginkább tradicionális életmódot élők, akik öreg házaikban a szegénység, elmaradottság jelképeit látják, és ha lehet, az első adandó alkalommal megszabadulnak attól.
- Ugyanakkor, a közvélemény legtöbbször nem is szerez tudomást egy-egy objektum, terület védettségéről, hiszen azokat a legkritikább esetben jelölik meg, noha ezt a vonatkozó, helyi védelmi rendeletek a legtöbbször kimondják.
- Fontos és el nem tagadható objektív körülmény, hogy a történeti értékű épületállomány jelentős része könnyen pusztuló építőanyagból, sokszor földfalazattal épült, amelynek

rekonstrukciója általában körülményes. Nem szólva arról, hogy egyes építőanyagok (pl. jó minőségű nád) beszerzése lehetetlen vagy megfizethetetlen és hiányzik a tradicionális szakmai tudással rendelkező munkaerő is.

- Hiányzik a kellően szilárd településpolitikai akarat, amely jelentőségének megfelelő súllyal kezelné az örökségvédelem problematikáját. Mindemellett nincsenek meg, vagy nem elég hatékonyan lépnek fel azok az örökségvédelemmel foglalkozó civil szervezetek, amelyek az ország sok más területén olyan jól működnek és minden „felülről jövő” hatósági intézkedésnél többet tehetnek az ügyért.

Feltétlenül ki kell emelni néhány országosan ható tényezőt, amelyek súlyosan erodálják az örökség állományát.

- A beruházók az örökségvédelmi tevékenységet – túlzó és indokolatlan módon – úgy állítják be, mint ami üzleti céljaik elérését rendkívüli módon akadályozza. Lobbijük hatására az örökségvédelem megfosztatott eszközeinek és szervezetének java részétől. Ez önmagában is rendkívül negatív körülmény, de az elkötelezett szakembergárda hitelének megtépázása a társadalom előtt még károsabb.
- A fentiek következtében csorbult a szakmai kontroll és tendenciává vált „régijű” épületek építése, akár 70-100 éve elpusztult objektumok kétes hitelességű újraálmódásával. Ez természetesen a társadalom értékszemléletének elbizonytalanodásával jár: „ha jó régihez hasonlító is, akkor minek a tényleg régi?” Mindez relativizálja tehát a valós értékeket, mindemellett jelentős forrásokat von el a meglévő értékek megújítása elől.
- A vizuális kultúra leépülése, illetve hiánya az örökségi értékek felismerése, megmentése szempontjából is rendkívül káros. Az oktatás minden szintjén hiányzik a vizuális nevelés, benne a különböző korok értékeinek bemutatásával.
- Paradox módon rendkívüli károkat okoznak az épített örökségben, a vállalt klímacélok betartása érdekében történő központilag generált beavatkozások, amelyek a társadalom és világunk egésze szempontjából csak helyesíthetők. Értékes homlokzatok ezrei tűntek el egy-két év alatt az utólagos hőszigetelések alatt, értékes történeti nyílászárók tízezreit hajították szemétdombra, hogy helyettük lélektelen műanyagot építsenek be, települések százainak sziluettjébe rontanak bele a tetőkre szerelt napelemek, napkollektorok, holott megvan a mód a klímavédelem és az örökségvédelem céljainak összehangolására.

Az ismertett materiális és mentális okok egyikének jelentőségét sem szabad alábecsülni. Amíg a tulajdonosok legalább részben nem kompenzálhatók, vagy nem tehetők anyagilag érdekeltté egy-egy épület megmentésében, sőt az kifejezetten ráfizetéses egy új építéssel szemben, addig csak a történeti értékek iránt érzékeny tehetősek „passziója” marad egy-egy lakóház korhű feújítása, azoké, akik hajlandók és képesek megfizetni az őket körülvevő „történeti levegő” árát. Ma még azonban nem ez a jellemző. Nem elég tehát védelem alá helyezni valamit, azt a köznélem tudomására is

kell, hozni akár helyi kiadványok, füzetek, akár pl. kiállítások formájában, de a helyi védelem tényét rögzítő tábla elhelyezésével is az objektumon, ami esetleg büszkévé teheti a tulajdonost ingatlanának deklarált történeti, építészeti értékére. Többek között ezért is indokolt a helyi védelem bejegyzése a hivatalos földhivatali iratokba.

Némi reményre jogosít fel, hogy az anyagi érdekeltség nem csak támogatásokat és az örökségvédelemmel járó többletköltségek kompenzálását jelentheti ma már. Bizonyos, fellendülőben lévő üzletágak – s itt elsősorban a falusi, agro- és ökoturizmusra, stb. utalunk – esetében a tulajdonosok, üzemeltetők számára kifejezett előnyökkel jár, ha szolgáltatásaik keretében adott a patinás történeti környezet. Szintén az örökségvédelem eszközeinek körét tágítják az Európai Unió más forrásai, elsősorban a különféle településmegújítási programok. A kulturális értékek megőrzésének céljaihoz indirekt módon kapcsolódhatnak egyéb lehetőségek is, úgy mint a tradicionális iparágak (pl. vályogvetés) támogatása, amely a fent már említett munkaerő problémákon segíthet, vagy a környezetbarát, hagyományos technológiák elterjesztésének szándékai.

A helyi értékvédelem tudatosulásával az örökségi elemek megőrzése, a település jellegének megfelelő építési tevékenység előtérbe kerülhet, ami erősítőleg hat a helyi lakosság identitástudatára. Mindez jelentős közösségfejlesztő hatást gyakorolhat, amint azt néhány már működő város- és faluszépítő egyesület tevékenysége is bizonyítja. Megfelelő anyagi és erkölcsi támogatás, felvilágosító, népszerűsítő tevékenység híján azonban a folyamatok ellenkezőképp is alakulhatnak. A példák azt mutatják, hogy az utóbbi esetben a védett emlékek tulajdonosai és a használók csak a védelem tényével járó többlet kööttségeket érzékelik, miáltal az örökségvédelem ellenszenvenné, a védettség ténye valamiféle „kerülendő rosszá” válik.